

VÁSÁRHELYIEK A „NAGY HÁBORÚ”-BAN

46-OS BAKÁK A DOBERDÓN

A történelemben fekete napként vonult be 1914. június 28-a, amikor Gavrilo Princip szerb diák revolvergolyói kioltották az osztrák–magyar trónörökös, Ferenc Ferdinánd és felesége életét. A szarajevói merénylet Európa puszkaporos levegőjében szikraként szolgált egy világméretűvé szélesedő háború kitöréséhez.

Július 23-tól felgyorsultak az események, miután Szerbia részben visszautasította az Osztrák–Magyar Monarchia ultimátumát, és elrendelte a mozgósítást. Válaszul részleges, majd az Oroszországban elrendelt mozgósításra általános mozgósítást rendeltek el a Monarchiában, július 28-án azután hadat üzenünk Szerbiának. A vásárhelyi Nagyjállomásra induló katonavonatokkal aznap 840 tartalékos honvéd és 2096 közös hadseregbeli tartalékos katona hagyta el a várost. Másnapra bevonultatták a katonailag kiképzett népfelkelőket is, Vásárhelyről mintegy 2500 főt. A mozgósítás napjaiban 62 önkéntes is hadba vonult a városból. A társadalom átmenetileg a háborús pszichózis alá került, a propaganda által igazságosnak beállított, könnyűnek ígérkező hadjáratról a néptömegek is helyzetük jobbúlását várták.

Augusztus 5-én, Németországot követve, hadat üzentünk Oroszországnak is. A falevelek lehullottak, és a leszerelő katonák helyett sebesültek, betegek tömege érkezett a harcterekektől távol eső városunkban is berendezett hadikórházakba. Szeptemberben azután a katonailag ki nem képzett népfelkelőket is a békebeli sorozásnak megfelelő bemutató szemléhez rendelték. A háború elhúzódásával az elszenvedett nagyarányú veszteségek arra készítették az osztrák–magyar hadvezetést, hogy az egészségügyi követelmények állandó leszállításával újabb és újabb szemlének vesse alá a korábban alkalmatlannak minősített hadköteles korú férfiakat, némelyik évfolyamra hatszor-hétszer is sor került. A hadiállapot eseteire szóló népfelkelésnél 1915-ben az addigi 19–42 évről 18–50 éves korig tolták ki a hadkötelezettség korhatárát.

1916 végéig mintegy 13 500 férfit fogtak hadra Vásárhelyről, illetve rendeltek ki a hadiszolgáltatásokról szóló törvény alapján mint munkást, kocsist stb. A háború végéig ez a szám elérte, sőt meghaladta a 15 ezer főt.

A város összalakosságra kivetítve kapott katonaállítási arány magasan fölülte áll a volt Magyar Birodalom Ausztriát, Olaszországot és Oroszországot megelőző arányszámának, sőt túlhaladja az első helyet elfoglaló Németország katonaállítását is.

A korábbi történelemszemlélet lenyomatának tekinthető az a megállapítás, miszerint a kíméletlen behívásokkal a Viharsarok rebellis magatartását torolta meg a hatalom, és mintegy tudatosan küldte a halálba a számára veszélyes agrártömegeket. A háttérben valójában egymással szorosan összefüggő, katonai és gazdasági érdekek húzódtak meg. A hadat viselő állam a hadsereg kötelékébe utalta az asszonyi és gyermekmunkával, a nagyszámú, főként a keleti hadszíntéren ejtett „muszka” (1917 nyarán Vásárhelyen pl. 1560 főnyi) hadifogoly munkába állításával pótolható napszámok és földművesek képzetlen tömegeit, valamint a hadiszállításokhoz nem kötődő, az ipar háborús pangásával feleslegessé vált kisiparosokat és ipari munkásságot.

A Monarchia hadereje a dualista államszervezet folytán közös (K. u. K., vagyis cs. és kir. = császári és királyi) hadseregből és emellett magyar koronai országaiban megszervezett honvédségből, az osztrák tartományokban pedig az ennek megfelelő Landwehrből állt, melyek a háború idején kiegészültek népfelkelő, illetve Landsturm alakulatokkal.

A területi kiegészítési elv alapján a Vásárhelyről a bevonuló mintegy kétharmadát a szegedi 46. gyalogezred, valamint az ugyancsak szegedi 5. honvéd gyalogezred fogadta.

Vásárhelyi LÁTÓHATÁR V. évf. 18. szám 2014/2. — www.vasarhelyilatohatar.hu

Kiadja: HDK Hód-Biotech Kft. Felelős kiadó: Fuchsz Máté ügyvezető ● **Szerkesztőség:** 6800 Hódmezővásárhely, Rudnay Gyula u. 49. fsz. 2. E-mail: benakk@gmail.com Telefon: 06 20 280 2529 ● **Főszerkesztő:** Benák Katalin. Szerkesztők: irodalom - Simon Ferenc, művészet - Hézső Ferenc, Bodó Péter, helytörténet: Borus Gábor. A szerkesztőség további munkatársai: Szentí Csilla levéltárvezető, Soós Csilla könyvtárvezető, fotótechnika - Gaál Györgyi. Nyelvi lektorok: dr. Radicsné dr. Ruzsa Ilona és Takátsyné Farkas Irén ● **Nyomda:** Norma Nyomda, Hódmezővásárhely, Rostás Pál nyomdavezető ● **Kapható:** LÍRA KÖNYVESBOLT, EMLÉKPONT, KÁLVIN ANTIKVÁRIUM, NÉMETH LÁSZLÓ VÁROSI KÖNYVTÁR, VÁSÁRHELYI LÁTÓHATÁR SZERKESZTŐSÉGE ● **Megrendelhető:** Vásárhelyi Látóhatár Szerkesztősége 6800 Hódmezővásárhely, Rudnay Gyula u. 49. fsz. 2. e-mailben benakk@gmail.com és személyesen. Fizetés módja: postán, személyesen és átutalással: Raiffeisen Bank Rt. 12067008-00149806-00100007 Előfizetői ára a 2014. évre belföldre: 1.500,- + 1300,- szállítási költség. ● HU ISSN 2061-8182 Ny.t. 163/0239/2/2010.

©Vásárhelyi Látóhatár. Minden jog fenntartva! Első közlésű, elektronikus formátumú, nyelvilag ellenőrzött kéziratot fogadunk, mely tartalmáért a szerző vállal felelősséget.

További információink és az *Adatvédelmi nyilatkozatunk* megtekinthető a www.vasarhelyilatohatar.hu portálunkon.

A másik legfontosabb fegyvernemhez, a lovassághoz legtöbben a nagyszabeni 4. huszárezredhez és szegedi 3. honvéd huszárezredhez vonultak be, kisebb számban pedig a szintén Vásárhely területéről is kiegészített soproni 3. és marburgi 16. huszárezredhez. Ez utóbbiak pótteste Aradon, illetve Debrecenben volt. Nem kevesen szolgáltak tüzéralakulatoknál is, mintegy hatvanan pedig a közös haditengerészet kötelékében Pólában, vagy különböző csatahajókon, de volt, akit a léghajóosztályhoz hívtak be. Számosan műszaki, hadtáp stb. feladatokat ellátó csapatok állományában vettek részt a háborúban.

A nem kis büszkeséggel Vásárhely házi-ezredének is tekintett patinás nevű, Bosznia 1878-as okkupációjában már szereppel bíró 46. gyalogezredet még békeállományon a szerb határ biztosítására rendelték ki. A 2. hadsereg, illetve a nagyváradi 17. gyaloghadosztály kötelékébe tartozó alakulatot az orosz hadüzenettel északon is meginduló harcokkal az északi hadszíntérre irányították át. Ótnapos utazásuk, melynek során Vásárhelyen is áthaladtak, még valóságos diadalmenet volt, a magyar állomásokon virágosóval fogadták, étellel-itallal, dohányneművel halmozták el a vígan nótázó bakákat. A Kelet-Galíciában és a Kárpátokban folytatott súlyos harcai után az ezred még bekapcsolódott a gorlicei áttörést követő üldözésbe, majd Olaszország 1915. május 23-i hadüzenete nyomán hadtestével átszállították az újonnan nyílt arcvonatra. Az elkövetkező háborús években részt vett mind a 12 isonzoí csatában, és a Doberdó-fennsík

kötengerében, majd a néhány kilométerrel elmozdult arcvonalon, a comeni fennsíkron sorra tartóztatta fel az elszánt olasz áttörési kísérleteket. A caporettói áttörés révén a Piavéig nyomult előre, majd kiemelt feladatot kapott az osztrák–magyar csapatok utolsó hadműveletében, a hadtörténetírás írás szerint eleve kudarcra ítélt piavei offenzívában. Súlyos veszteségek árán átkelt a folyón és behatolt a szemben levő Montellón levő olasz állásokba. A Piave keleti partjára visszarendelt ezred állásharcra rendezkedett be, és egyike volt azon magyar csapatoknak, amelyek a háború végéig tűzvonalon állottak.

A Salarol védelmi szakaszban október 31-ig rendre visszaverte a körletében indított olasz támadásokat, és csak felsőbb parancsra vonult vissza.

Az ezred kikülönített, békeidőben a Montenegro határán fekvő Avtovácon állomásozó III. zászlóaljja a szerb hadszíntér után

1915. májustól szintén az olasz harctéren küzdött, egészen az 1918. október végi összeomlásig. A hegyi kiképzésben részesült csapat előbb a Felső-Isonzó arcvonalon a tolmeini hídfő védelmét látta el, majd Alanónál a Monte Tombán került állásba, ahol a Piave medencéjének ellenőrzésére alkalmas Grappa-hegységért folytak a harcok.

Az előbb ugyancsak a Délvidékre irányított 23. honvéd gyaloghadosztályt, kötelékében a vásárhelyi katonák másik törzsalakulatának számító szegedi 5. honvéd gyalogezreddel, az orosz hadüzenetet követően

szintén a galíciai harctérre szállították. Szeptemberben, miután a lemergi csatában az osztrák–magyar hadsereg vereséget szenvedett az oroszoktól, a honvéd hadosztály Przemysl várába vonult vissza. A cári csapatok ostromgyűrűt vontak a Magyarországra vezető utak ellenőrzésére szolgáló erődváros köré. December 10-ig a szegedi honvédek 11 kitörési kísérletet hajtottak végre.

Miután a vár felmentésére irányuló erőfeszítések sorra kudarcba fulladtak, a hadvezetőség elrendelte, hogy a vár fő ütőerejét képező 23. hadosztály törje át az ellenséges gyűrűt. Megindult a végkitörési kísérlet, a sűrű havazásban magukat már alig vonszoló honvédeket azonban megállította a felkészült orosz tüzérő, és a 8500 fős hadosztálynak egyharmada sem tért vissza. A 22-én átadott várban az oroszok közel 150 ezer foglyot ejtettek, kiket turkesztáni és szibériai hadifogolytáborokba szállítottak.

PÁSZTOR JÁNOS: FAHONVÉD
HÁRSFÁBÓL FARAGOTT SZOBOR A VÁROSHÁZÁN. 1918.

Az aggódó vásárhelyi családok 522 Przemyslben hadiszolgálatot teljesített katona után érdeklődtek a tudakozó irodáknál.

Még 1915. februárban létrehozták az 51. honvéd gyaloghadosztályt, mely utóbb a Przemysl elestével fogságba jutott 23. honvéd hadosztály örökébe lépett, és inentől a szegedi honvédkerület pótlásait kapta.

A támadó feladatokra létrehozott (kombattáns) ezredek az orosz harctér különböző, veszélyeztetett pontjain kaptak szerepet. 1916 elején részesei a besszarábiai (újévi) csatának: a raranče–toporoutzi állásharcokban nagy áldozatok árán feltartóztatják az orosz tömegtámadásokat.

Miután augusztus 27-én Románia hadat üzent a Monarchiának és betört Erdélybe, a hadosztály, különösen a támadásokban vezető 302. gyalogezrede, fontos szerepet töltött be az osztrák–magyar és német csapatok ellentámadásában, mely kiszorította a románokat Erdélyből, és Bukaresten át a Szeret folyóig hatolt.

HONVÉD HUSZÁROK BUKOVINÁBAN

A keleten megtörtént békekötések után felszabaduló hadosztályt az olasz harctérre szállították, ezredei a Piave menti védőállásaikat az összeomlásig tartották.

A születési, illetve keresztelési helyéből adódóan Vásárhelyről is sok bevonulót fogadó békéscsabai cs. és kir. 101. gyalogezred 1914–15-ben az orosz fronton harcolt, majd átdobva az olasz frontra, 1916 tavaszán részt vett a Dél-Tirolból indított offenzívában. Annak elakadása után ismét az orosz fronton, a Tatárhágó környéki magaslatokon védekezett, majd részt vett a Kerenszkij-offenzíva feltartóztatásában és az ellentámadásban, végül 1918 áprilisában Czernowitzból a Piave mögé szállították. A csabai ezred Trebinjében állomásozó, kikülönített III. zászlóalja a szerb harctér után az olasz, majd ismét a szerb hadszíntéren, azt követően az észak-olaszországi hegyekben, utóbb pedig a volhiniai orosz fronton harcolt.

OROSZ – MAGYAR FRONTBARÁTKOZÁS

A KÉPEK FORRÁSA: MNL CSML HÓDMEZŐVÁSÁRHELYI LEVÉLTÁRA.

Az összeomlás a Piave melletti állásában érte. Ott szinte teljesen megsemmisült, amikor felfogta az olaszok hatalmas erejű támadását.

Hasonlóan mozgalmas alkalmazást tudhattak magukénak a szegedi honvédkerület debreceni 3. és nagyvárad 4. honvéd gyalogezredei is. A temesvári 20. gyaloghadosztály kötelékében a kelet-galíciai harcokkal kezdve az orosz, majd az isonzo csatákban az olasz fronton küzdöttek, 1916 ősztől ismét az orosz hadszíntéren tartózkodtak, majd 1917. szeptember közepétől újból az olasz fronton. A hadosztály a Monte San Gabriele-hegyet védelmezve állomásvánának felét elvesztette.

A temesvári hadtest, így Vásárhely területéről is kiegészített lovassapatok közül a nagyszebeni 4. huszárezred a magyar ezredek közül álló cs. és kir. 1. lovashadosztály, míg a szegedi 3. honvéd huszárezred a debreceni 11. honvéd lovashadosztály hadrendjébe tartozott. 1914 augusztusában hadművelési távolfelderítést végezve átlépték az orosz határt. Decemberben a 11. hadosztály néhány kötelékével, a szegedi ezred két századából összesen 70 huszárral részt vett a dicsőséges limanowai csatában, a limanowa–lapanóvi csatának nevezett nagyszabású támadó hadművelet utolsó szakaszában, amikor Krakkótól délre az osztrák–magyar hadsereg véres harcban megállította és visszavonulásra kényszerítette az oroszokat.

Az előbbi két lovashadosztály – részben már gyalog-sítva – 1915 őszen Lucktól északra védelemre rendezkedett be. 1916 júniusában, a Bruszilov-offenzíva megindulásakor még megakadályozták az oroszokat abban, hogy ismételt támadásaikkal Galuziánál áttörjék az állást, a többszörös túlerőben lévő ellenség második nagy támadása azonban felmorzsolta őket. Az orosz offenzíva két fő, a lucki és az oknai áttörési pontja közötti arcvonalszakaszon a 2. lovashadosztály, kötelékében az említett 3. és 16. huszárezreddel, feltartóztatta a gyalogos tömegtámadásokat, és visszaverte az orosz lovasság rohamait is. Mire július elején elrendelik a visszavonulását, 4000 főt kitevő létszáma a felére csökkent.

Július végén az orosz–román–erdélyi hármashatárra irányított 11. lovashadosztály sikeres védelmi harcot vívott az oroszokkal, majd a fokozott hévvel támadó románokkal is. A Magyarországon át szintén Erdélybe szállított 1. lovashadosztály részt vett a nagyszebeni csatában és Erdély megtisztításában az ellenségtől. A breszt-litovszki tárgyalások alapján létrejött fegyverszünettel felszabadult hadosztályokkal 1918-ban huszárjainkat is a Piavéhez vitték. A 4. huszárezred két századát a német követelésre a francia hadszíntérre szállított gyaloghadosztályokhoz osztották be, az egyik század augusztusban Metz és Verdun között arcvonalba is került.

Vásárhelyen, az említett okok miatt, a háború folyamán a hadköteles korban lévő férfilakosság közel teljes körű igénybevétele sor került. A szakmailag képzetlen katonák többnyire a legegyszerűbb fegyvernemhez, a harcoló csapatok gerincét képező gyalogsághoz kerültek, mely természeténél fogva a legnagyobb veszteségnyaddal bírt. Az innen bevonultatott mintegy 15 ezer férfi közül 2800 főnyi a hadban, vagy a háborúban szerzett betegségében elhalt áldozat személye vált ismertté: az országosan kimutatott veszteségnyadot meghaladóan közel minden ötödik vásárhelyi katona áldozatul esett a háborúnak. Most, száz év múltán elsősorban őrjük emlékezünk, azokra, kik tudatos kötelességvállalásból vagy csupán a parancsnak engedelmességgel, a hazájukért végső soron az életüket áldozták. Érdemüket ezért nem csökkenthetik a háború valódi mozgatórugói, és nem vonhat le belőle annak számunkra tragikus végkimenetele sem.